DIE PIETERSBURGSE KONSENTRASIEKAMP

JOHANNA ELIZABETH KRUGELL

Honneurs B.A., T.H.O.D.

Verhandeling voorgelê ter voldoening aan die vereistes vir die graad MAGISTER ARTIUM in Geskiedenis in die Fakulteit Lettere en Wysbegeerte aan die Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys.

Studieleier: Prof. P. de Klerk

Potchefstroom

1988

VOORWOORD

Die besondere kenmerke van die Noord-Transvaal in die 19de eeu - sy uitgestrektheid; moeilik bereikbaarheid van markte en skole; die groot swart bevolking en die siektes wat 'n besondere stempel op die blanke pionier se lewe, ontberinge en lyding geplaas het, het vir my as motivering gedien om op wetenskaplike wyse 'n klein deel van die gebeure in Noord-Transvaal na te vors, naamlik die bestaan van die Pietersburgse konsentrasiekamp tydens die Anglo-Boereoorlog. Hieraan is daar beslis 'n behoefte aangesien die enigste literatuur oor die Pietersburgse konsentrasiekamp die kort stukke is van S.J. Lee, **DIE PIETERSBURGSE KONSENTRASIEKAMP EN KAMPKERKHOF** en K. Geertsema, **PIETERSBURGSE KONSENTRASIEKAMP 11 MEI 1901-31 DES. 1902.** Die stukke berus nie op diepgaande argivaliese studies nie en daarom was daar beslis ruimte vir verdere navorsing.

Die onderhawige studie is 'n poging om 'n vakwetenskaplike sintese van die geskiedenis van die Pietersburgse konsentrasiekamp aan te bied en bestaande leemtes daarin te probeer aanvul. Ook dié studie kan ongelukkig nie in alle opsigte 'n volledige weergawe van die konsentrasiekamp en sy geskiedenis bied nie, aangesien so min mense hulle ervaringe opgeteken het en soveel waardevolle feite saam met daardie geslag na die graf gegaan het.

Ter inleiding word die oorlogsgebeure in Noord-Transvaal en die ontstaan van die konsentrasiekampbeleid behandel om die kamp ook teen die breë agtergrond van die oorlog in Noord-Transvaal te sien en ook as uitvloeisel van Britse beleid en optrede. Vervolgens word die belangrikste aspekte van die kamp en die kamplewe as temas in afsonderlike hoofstukke behandel. Ter wille van 'n geheelbeeld word ten slotte ook aandag gegee aan die twee ander kampe te Pietersburg en die terugverskuiwing van die mense uit Natal na Pietersburg.

Die twee inleidende hoofstukke berus op 'n studie van sekondêre werke. Vir die res van die studie is daar gebruik gemaak van argivaliese materiaal, koerante, tydskrifartikels, verhandelings, studiestukke en

herinneringe. Die studie is bemoeilik deurdat die meeste materiaal die Britse weergawe van die gebeure is. Daar is slegs enkele herinneringe van Boerekant oor die Pietersburgse konsentrasiekamp beskikbaar en dan slegs ook net oor sekere aspekte van die kamp en kamplewe. Slegs een oorlewende kon gevind word wat ook net sekere gebeure rondom die konsentrasiekamp duidelik en helder kon herroep.

Ter wille van historiese juistheid word die destydse eenhede van inhoud, mate, afstand, geld en gewig in die teks gebruik. Waar noodsaaklik is die gemetriseerde weergawe daarvan tussen hakies weergegee.

BEDANKINGS

Hierdie navorsing is moontlik gemaak deur die bydrae van verskeie persone en instansies aan wie ek baie dank verskuldig is. Eerstens gaan my hartlike dank en waardering aan my studieleier, prof. P. de Klerk, vir sy wetenskaplike leiding, raad, aanmoediging en positiewe kritiek.

Vervolgens ook my opregte dank en waardering aan die volgende instansies en persone:

Die personeellede van die Staatsargief en -biblioteek in Pretoria, die Ferdinand Postma-biblioteek van die PU vir CHO; die Onderwysbiblioteek in Pretoria en die Louis Trichardtse en Pietersburgse biblioteke,
mevrou S. de Jager van die Pietersburgse museum,
kolonel Jan Ploeger vir baie waardevolle raad en inligting,
mnre. M. Stols en C. Leach vir die teken en leen van kaarte,
Mara Scott vir pragtige tikwerk,
Jan, Waldo, Johann en Cobus vir hulle liefde en opoffering,
my ouers en
mnr. S.J. Lee, 'n wonderlike Geskiedenisonderwyser.

Veral staan ek nederig en dankbaar voor my Skepper vir Sy goedheid en genade.

J.E. Krugell
1987

LYS VAN KAARTE, TABELLE, GRAFIEK EN BYLAES

Bladsy

KAARTE

Kaart 1:	Die ligging van die vrouekamp en die kampkerkhof	Teenoor 36
Kaart 2:	Generaal C.F. Beyers se aanval op die konsentrasiekamp 23 Januarie 1902	Teenoor 153
Kaart 3:	Pietersburg en omgewing	Teenoor 46

TABELLE

Tabel I:	Gemiddelde maksimum en minimum temperature en uiterste maksimum en minimum temperature vir Pietersburg gedurende die maande Desember 1903 tot September 1904	38
Tabel II:	Die voorsiening van mediese personeel in die Pietersburgse konsentrasiekamp	104
Tabel III:	Die aantal inwoners en die aantal siekes in die Pietersburgse konsentrasiekamp vir die maande Junie 1902 tot Januarie 1901	127
Tabel IV:	Die gemiddelde persentasie siekes per dag vir die maande Junie 1901 tot Januarie 1902	130
Tabel V:	Die aantal sterfgevalle vir die maande Junie 1901 tot 31 Januarie 1902	132
Tabel VI:	Die verskillende siektes wat in die Pietersburgse konsentrasiekamp voorgekom het en die aantal lewens wat dit vir die maande Junie tot Oktober 1901 geëis het	137

GRAFIEKE

Grafiek 1: Gemiddelde aantal siekes per dag vir die maande Junie 1901-Januarie 1902 Teenoor 127

BYLAES

Bylae A: Naamlys van persone wat in die Pietersburgse konsentrasiekamp gesterf het 188

Bylae B: Naamlys van Noord-Transvalers wat in die Irenekonsentrasiekamp gesterf het 200

INHOUDSOPGAWE

VOORWOORD	i
BEDANKINGS	iii
LYS VAN KAARTE, TABELLE, GRAFIEK EN BYLAES	iv
HOOFSTUK 1	
DIE STRYD IN NOORD-TRANSVAAL	1
HOOFSTUK 2	
DIE ONTSTAAN VAN DIE KONSENTRASIEKAMPBELEID	24
HOOFSTUK 3	
DIE STIGTING VAN DIE KONSENTRASIEKAMP GEDURENDE MEI 1901	35
3.1 Die stigting van die kamp	35
3.2 Die ligging van die kamp en die klimaat aldaar	36
3.3 Die organisasie en administrasie van die konsentrasiekamp	40
3.4 Die kampinwoners	45
3.4.1 Wie die inwoners was	45
3.4.2 Waarvandaan die inwoners gekom het	46
3.4.3 Die vervoer na die konsentrasiekamp	47
3.5 Samevatting	52
HOOFSTUK 4	
DIE KAMPLEWE	53
4. 1 Behuising	53
4. 2 Watervoorsiening	59
4. 3 Vuurmaakgoed	63
4. 4 Sanitasie	65
4.4.1 Latrines	65
4.4.2 Vullis	68
4.4.3 'n Badhuis	69
4. 5 Rantsoene	69
4.5.1 Die rantsoenskaal	70
4.5.2 Die uitdeel van die rantsoene	71
4.5.3 Vleis	72
4.5.4 Melk	75
4.5.5 Meel, rys, suiker en koffie	76
4.5.6 Seep	77
4. 6 Addisionele voedsel	78
4. 7 Groente en vrugte	78
4. 8 Die kampwinkel	79
4. 9 Kombuise	81
4.10 Vee en slagplekke	81
4.11 Komberse en klere	82
4.12 Inspeksies	83
4.13 Samevatting	84

HOOFSTUK 5
GODSDIENS, ONDERWYS EN ARBEID IN DIE PIETERSBURGSE KONSENTRASIEKAMP 85

5.1 Godsdiensbeoefening in die kamp 85
5.2 Onderwys 88

5.2. 1 Die stigting van die kampskole en die redes daarvoor 88
5.2. 2 Onderwysers 89
5.2. 3 Die aantal leerlinge en skoolbesoek 92
5.2. 4 Fasiliteite 94

5.2.4.1 Akkommodasie 94
5.2.4.2 Meubels 94
5.2.4.3 Skoolmateriaal 95

5.2. 5 Vakke 96
5.2. 6 Medium van onderrig 96
5.2. 7 Skoolure 97
5.2. 8 Ouderdom van leerlinge 98
5.2. 9 Onderrig van volwassenes 98
5.2.10 Die waarde en invloed van kampskole 98

5.3 Arbeid en ambagte in die kamp 99
5.4 Samevatting 101

HOOFSTUK 6
MEDIESE DIENSTE IN DIE KAMP 103

6.1 Personeelvoorsiening 103
6.2 Die dokter en sy pligte 106
6.3 Die hospitaalmatrone en haar pligte 108
6.4 Die hospitaal 111
6.5 Die apteker 115
6.6 Addisionele voedsel of "medical comforts" 116
6.7 Die kampmatrone en haar pligte 116
6.8 Samevatting 124

HOOFSTUK 7
SIEKTES EN STERFTES IN DIE PIETERSBURGSE KONSENTRASIEKAMP 126

7.1 Die aantal siekes 126
7.2 Die sterftes in die kamp 131
7.3 Die siektes wat in die kamp voorgekom het en die siektes wat die meeste lewens geëis het 136
7.4 Oorsake vir die hoë siekte- en sterftesyfer 141
7.5 Samevatting 150

HOOFSTUK 8
DIE VERSKUIWING VAN DIE PIETERSBURGSE KONSENTRASIEKAMP GEDURENDE FEBRUARIE 1902 152

8.1 Die rede vir die verskuiwing van die kamp 152
8.2 Die verskuiwing van die kamp na Colenso, Natal, Februarie 1902 154

8.3 Die reis na en verblyf in Natal 155
8.4 Samevatting 159

HOOFSTUK 9
DIE KONSENTRASIEKAMP VIR KLEURLINGE EN "SCOUTS" 160

9.1 Die Buyse in die konsentrasiekamp te Pietersburg 160

9.1.1 Die Buyse van Mara 160
9.1.2 Die tydperk van Mei 1901 tot Februarie 1902 160
9.1.3 Die tydperk van 18 Februarie 1902 tot 30 Junie 1902 163

9.1.3. 1 Die Buyse bly agter 163
9.1.3. 2 Die ligging en grootte van die kamp 163
9.1.3. 3 Watervoorsiening 164
9.1.3. 4 Sanitasie 165
9.1.3. 5 Rantsoene 165
9.1.3. 6 Mediese dienste en addisionele voedsel 166
9.1.3. 7 'n Skool 166
9.1.3. 8 Kerk 167
9.1.3. 9 Polisie 167
9.1.3.10 Algemene houding van die kampinwoners 168
9.1.3.11 Terug na Mara 168

9.2 'n Kamp vir die "Scouts" 169

9.2.1 Die ontstaan van die "Scouts" 169
9.2.2 Die "Scouts" te Pietersburg, asook 'n afsonderlike kamp vir hulle 170

9.3 Samevatting 172

HOOFSTUK 10
DIE TERUGVERSKUIWING EN SLUITING VAN DIE KAMP TE PIETERSBURG 173

10. 1 Repatriasiewerk 173
10. 2 Die heroprigting van die konsentrasiekamp 174
10. 3 Die aantal mense wat teruggekeer het 174
10. 4 Die kamppersoneel 176
10. 5 Die sanitasie en watervoorsiening van die kamp 177
10. 6 Rantsoene 178
10. 7 Die skool 178
10. 8 Die kerk 179
10. 9 Mediese dienste 179
10.10 Polisie 181
10.11 Weeskinders 181
10.12 Kampverlating 182
10.13 Samevatting 183

SLOTBESKOUING 185
BYLAE A 188
BYLAE B 200
BIBLIOGRAFIE 202
ABSTRACT 209